

הערות לפרק 6

מלחמת העצמאות 1947–1949

סקירה כללית

מומלץ להקצות לפרק זה שיעור או שניים. מלחמת העצמאות פרצה ב-30 בנובמבר 1947 (מיד לאחר כ"ט בנובמבר) ונמשכה, בהפוגות משמעותיות, עד אמצע 1949. במהלך תקופה זו אירעו אירועים רבים ומשמעותיים. הקמת מדינת ישראל ופלישת צבאות ערב הם רק שניים מהבולטים שבהם. נוסף על כך, התקופה נחלקת לתקופות משנה רבות, הנדונות בכמה פרקים נפרדים. כל אלה עלולים לעורר בלבול בקרב התלמידים. פרק זה נועד לסייע לתלמידים להתמודד עם קשיים צפויים אלה באמצעות מבט-על. מטרתו לסייע לתלמידים להבחין בין שני שלביה העיקריים של מלחמת העצמאות ולהבהיר להם את הקשר שבין הפרקים הבאים, המהווים למעשה יחידת לימוד אחת.

1. יעדים

בתום לימוד פרק זה מצופה מהתלמידים:

- ☞ לדעת שמלחמת העצמאות נחלקה לשני שלבים עיקריים – שלב א' ושלב ב'.
 - ☞ לדעת שבשלב א' של המלחמה שלטו הבריטים בארץ.
 - ☞ לדעת ששלב א' נפסק עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.
 - ☞ לדעת ששלב ב' החל עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.
 - ☞ להבין שההבדל המהותי בין שלב א' ובין שלב ב' הוא סוגיית הריבונות.
- מבחינת שני הצדדים הלוחמים היה שלב א' טרום ריבוני ואילו שלב ב' היה זה שהתקיימה בו מלחמה בין גורמים ריבוניים – מדינת ישראל מזה ומדינות ערב מזה.
- [אבחנה זו חשובה במיוחד ללימוד הפרק העוקב, מפני שבשלב א' שני הצדדים הלוחמים נעדרו ריבונות ולכן לא היו יכולים להפעיל את מלוא כוחם].

2. הצעות דידקטיות

א. אחוז אחד של הרוגים

במהלך מלחמת העצמאות נמנו בצד היהודי כ-6,000 הרוגים, אשר היוו כאחוז אחד מכלל האוכלוסייה היהודית שחיה בארץ עם פרוץ הקרבות. אפשר להמחיש לתלמידים את ממדי הפגיעה שספג היישוב היהודי על ידי חישוב פשוט של אחוז אחד (כ-60,000 נפש) מתוך מספר היהודים החיים היום בישראל (כ-6,000,000 נפש).

ב. שמות מלחמת העצמאות

שמות רבים הוענקו במהלך השנים למלחמת העצמאות ובהם *מלחמת השחרור*, *מלחמת 1948*, *המלחמה הישראלית-ערבית הראשונה* ואל נכבה (מערבית: האסון). אפשר לשאול את התלמידים אילו גישות שונות למלחמה באות לידי ביטוי בשמות אלה?

ג. מקורות הניצחון הישראלי

בפרקים הבאים יוצגו הגורמים שהובילו לניצחונה של ישראל במלחמת העצמאות. עם זאת, ואף על פי שיש בדבר בבחינת הקדמת המאוחר, אפשר לשאול את התלמידים מה לדעתם עשויים להיות הגורמים לניצחון הישראלי, למרות היתרון הדמוגרפי של הערבים, ומה מקומם של חוסן לאומי ומוטיבציה בניצחונות צבאיים בכלל. שאלות אלה עשויות לעורר בקרב התלמידים סקרנות ועניין לקראת תחילת לימוד הנושא.

ד. ציר הזמן

במהלך הוראת הנושא כדאי מאוד להציג בקביעות את ציר הזמן המופיע בפרק העוסק בנושא. אפשר לתלות בכיתה ציר כללי של מלחמת העצמאות ומדי פעם להוסיף בו אירועים רלבנטיים שנלמדו.

ה. שימוש במפה

לצורך הבנת מהלכי המלחמה חשוב להתעכב על המפות המובאת בפרקים העוסקים במלחמת העצמאות.

3. הצעה לסיור לימודי

מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל

המוזיאון ממוקם באתר תחנת הרכבת ההיסטורית שהובילה מיפו לירושלים והוא מציג את התפתחותו של צה"ל מימי המנדט הבריטי ועד ימינו.

כתובת: אילת 35, תל אביב-יפו.

טלפון: 03-5172913

מוזיאון הפלמ"ח

כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, תל אביב.

טלפון: 03-6436393.

אתר אינטרנט: www.info.palmach.org.il

4. אתרי אינטרנט מומלצים

אתרי צה"ל

באתרים הצה"ליים, כמו האתרים הבאים, תמצאו פירוט של הקרבות והמבצעים שבהם השתתפו החילות השונים מאז הקמתם:

☞ אתר חיל השריון (www.yadlashiryon.com): ראו דף תולדות השריון.

☞ אתר חיל האוויר (www.iaf.org.il): ראו דף מלחמות ומבצעים.

5. הצעה לדין נוסף בכיתות חזקות

היסטוריה לעומת נרטיב

אפשר לבקש מהתלמידים לברר במילון מהי משמעות המילה "נרטיב" ולברר באינטרנט אילו נרטיבים נקשרו במרוצת השנים למלחמת העצמאות. על התלמידים להבין את ההבדל המהותי שבין היסטוריה, שהיא דיסציפלינה מדעית, לבין נרטיב, שהוא סיפור-זיכרון משפחתי או לאומי (הגדרה מילונית: סיפור, מעשייה¹). לאחר מכן אפשר לברר אם לדעתם ראוי ללמוד על נרטיבים אלה, ואם כן, באיזו מסגרת ראוי לעשות זאת (למשל, בשיעורי היסטוריה, בשיעורי חינוך וכולי).

6. לקריאה נוספת

1. האנציקלופדיה העברית, "ארץ ישראל", כרך ו', עמ' 569–594.
2. שמואל אטינגר, תולדות ישראל בעת החדשה, (דביר; תל אביב; 1969), עמ' 329–339.
3. נעימה ברזל (עורכת), מקימים מדינה: דיון במהלכים וברעיונות שהיו את תשתית המדינה שבדרך, (הקיבוץ המאוחד, רכס, אורנים), עמ' 333–366.
4. יואב גלבר, קוממיות ונכבה: ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב 1948, (דביר; 2004).
5. יהודה ואלך (עורך ראשי), התקופות הגדולות בהיסטוריה של ארץ ישראל: מדינה קמה בסערת מלחמה 1947–1950, כרך 8, (רביבים – יהודה שיף; 1981).

¹ מתוך: לקסיקון לועזי עברי, (פרולוג; תל אביב; 1996).

6. יהודה ואלך, לא על מגש של כסף, תולדות מדינת ישראל מראשית ההתיישבות עד עידן השלום, (משרד הביטחון, אטלס כרטא 1994; 2000), עמ' 49–68.
7. בני מוריס, 1948 – תולדות המלחמה הערבית-הישראלית הראשונה, (עם עובד; תל אביב; 2010).
8. אורי נאמן ודוד ארבל, הכרעות גבוליות: ארץ ישראל מחלוקה לחלוקה, (ידיעות אחרונות, חמד; תל אביב; 2012), עמ' 47–62.
9. יורם נמרוד, ברירת השלום ודרך המלחמה: התהוות דפוסים של יחסי ישראל-ערב 1947–1950, (המכון לחקר השלום, גבעת חביבה; תשס"א, 2001).
10. שפרה קולת, הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל, ספר שני, (מעלות; ירושלים; תשמ"ה), עמ' 279–336.